

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ  
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ  
«УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРІ»**

05 травня 2026 р.

Київ 2026

УДК 94(477)(063)

**Україна у світовому історичному просторі:** зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.  
(м. Київ, 05 травня 2026 р.) / Під заг. ред. Т. В. Марени. – Київ: МДУ, 2026. – 171 с.

Редакційна колегія:

**Голова** – **Т. В. Марена**, в.о. ректора Маріупольського державного університету

**Члени редколегії:** – **О. П. Реснт**, член-кореспондент НАН України, д.і.н., професор, заступник директора Інституту історії України НАН України.  
– **Ю. В. Константинова**, к.і.н., доцент, декан історичного факультету.  
– **С. В. Новікова**, к.і.н., доцент, заступник декана історичного факультету  
– **В. М. Романцов**, д.і.н., професор (відповідальний редактор)  
– **С. С. Арабаджи**, к.і.н., доцент  
– **В. С. Волоніць**, к.і.н., доцент  
– **В. О. Забавін**, к.і.н., доцент  
– **В. М. Коробка**, к.і.н., доцент  
– **Н. І. Романцова**, д.і.н., доцент  
– **Н.Ф. Шипік**, к.і.н., доцент

*У збірнику представлено наукові матеріали, що включені до програми Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна у світовому історичному просторі». В ньому висвітлюються різні аспекти української історії як складової всесвітньої історії, історичного краєзнавства, історичної регіоналістики, культури, актуальні проблеми міжнародних відносин, методики викладання історії в школі.*

*Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, магістрантів і всіх тих, хто цікавиться питаннями історії, культури, зовнішньої політики України, історичного краєзнавства, а також міжнародними відносинами нашого часу.*

The collection of scientific papers presents the scientific articles included in the proceedings of the All-Ukrainian research conference «Ukraine in world historical space». It highlights various aspects of the history of Ukraine as a part of the global history, historical regional studies, historical regionalism, culture, as well as acute problems of international relations and foreign policy of Ukraine, methods of teaching history in school.

For researchers, lecturers, postgraduate students, undergraduate and master's students, and all those interested in the history, culture, and foreign policy of Ukraine, historical regional studies, as well as contemporary international relations.

[https://www.researchgate.net/publication/371431488\\_Emocijne\\_blagopolucca\\_ditej\\_ta\\_pedagogiv\\_problemi\\_ta\\_praktika\\_pidtrimki\\_v\\_umovah\\_vijskovo\\_agresii](https://www.researchgate.net/publication/371431488_Emocijne_blagopolucca_ditej_ta_pedagogiv_problemi_ta_praktika_pidtrimki_v_umovah_vijskovo_agresii)

4. Пометун О.І., Серова Г.В. Впровадження тренінгової програми соціально-педагогічної підтримки учнів-мігрантів на засадах травмо-інформованого підходу : аналітичний звіт (електронне видання) / Пометун Олена, Серова Галина. – К. : Педагогічна думка, 2025. – 42 с

5. Психологічна безпека освітнього середовища: методи, технології, шляхи формування авт. кол: В. В. Байдик, Ю. П. Гопкало, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, М. В. Саврасов / за наук. ред. Н. В. Лунченко. НАПН України, Укр. наук.- метод. центр практ. психол. і соц. роботи. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2024. 134 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743724>

## **ЖІНОЧЕ ПОВСЯКДЕННЯ У МАРІУПОЛІ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.**

**Новікова С. В.**

У другій половині XIX ст., а особливо на зламі XIX – XX ст. процеси економічної та суспільної модернізації почали помітно впливати на усі аспекти повсякденного життя жінок, значною мірою змінивши їх світогляд, систему цінностей, сфери діяльності, соціальні ролі. Особливо активно ці процеси відбувалися у досліджуваній період у великих містах з розвиненою економікою та міською інфраструктурою. Одним з таких міст наприкінці XIX – на початку XX ст. став Маріуполь. Завдяки тому, що у процесах перетворення міста на великий торгово-промисловий центр не лише Надазов'я, а й в масштабах всієї держави, де значну роль відігравали іноземні підприємці, а також через залученість міста до світової торгівлі через великий морський порт, наявність у складі населення представників різних етнічних груп, повсякдення мешканців міста мало певну специфіку, характерну для великих європейських міст-портів з поліетнічним складом населення. Значною мірою ця специфіка визначалася наявністю у складі населення декількох найбільш численних груп: українців, росіян, греків, євреїв та німців.

Дослідження повсякдення мешканців Маріуполя XIX – початку XX ст. суттєво ускладнюється через те, що до сьогодення у дуже обмеженій кількості збереглися джерела особового походження (листи, спогади), і ця проблема потребує окремої уваги та значних

пошукових зусиль науковців. Найбільш доступними для розкриття теми є діловодні, статистичні джерела, публікації у тогочасній місцевій пресі, а також візуальні джерела.

У досліджуваний період у Маріуполі простежується гендерний дисбаланс з переважанням чоловічого населення. Це явища було характерним для більшості промислових центрів та міст-портів, що пояснюється специфікою праці та активною трудовою міграцією, які притаманні такій категорії міст. Але на початку XX ст. ситуація почала поступово вирівнюватися, оскільки постійно зростаючі потреби сфери освіти, медицини, обслуговування, зв'язку, сприяли залученню праці значної кількості жінок. Динаміку змін можна побачити у наступній таблиці:

Таблиця 1

**Відомості про кількість жіночого населення в м. Маріуполь  
наприкінці XIX – на початку XX ст.**

| <b>Рік</b>  | <b>Кількість жіночого<br/>нселення міста</b> | <b>Відсоток від загальної<br/>кількості населення міста</b> |
|-------------|----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| <b>1895</b> | 11678                                        | 37,8%                                                       |
| <b>1897</b> | 14021                                        | 45%                                                         |
| <b>1913</b> | 25900                                        | 48%                                                         |

При цьому у міському просторі Маріуполя XIX ст., як і більшості європейських міст цього часу, жінка продовжує бути майже непомітною, особливо на тлі громадської діяльності чоловіків, оскільки жінкам суспільством традиційно виділялася для активності в першу чергу приватна сфера – родина та дім. Але під впливом масштабних процесів урбанізації, промислової революції, поширення ідей емансипації жіноче повсякдення почало швидко змінюватися.

Уявлення про жінок, їхні суспільні ролі та сфери їх самореалізації у досліджуваний період значною мірою визначалися середовищем їхнього існування. Крім приналежності до різних суспільних груп (за походженням та статками), певний вплив на ситуацію мала і етнічна приналежність. Особливістю міської еліти міста було те, що значна частина її представників походила з родин іноземного купецтва та підприємців, а також представників місцевого заможного купецтва. У цій соціальній групі виховання, навчання і трактування місця жінок у суспільстві більше тяжіли до тогочасних загальноєвропейських стандартів і тенденцій, жінки мали більшу економічну самостійність і навіть брали участь у сімейному бізнесі, а також активно займалися благодійними справами. Наприклад, Луїза Деспот, яка належала до однієї з найбільш впливових в Маріуполі родин італійських купців (так у місті називали і вихідців з Адріатики), володіла великою нерухомістю та значними капіталами. Представниця іншої заможної родини Єлизавета Томазо разом з чоловіком володіла одним з найбільших у місті готелів та приватною електростанцією, для відкриття якої доклала значних зусиль.

Представниці купецьких родин Маріуполя брали активну участь у різноманітних благодійних справах. Так, Софія Хараджаєва (уроджена Чебаненко) була почесною попечителькою Маріупольської Маріїнської гімназії, запровадила стипендію для її учениць, фінансувала різноманітні потреби гімназії. Жіноча освіта і медицина у цей період стають найбільш поширеною сферою трудової діяльності для жінок з різних суспільних верств міста, які мали можливість сплачувати за навчання своїх доньок у гімназії та на вищих жіночих курсах. Випускниці 8-го педагогічного класу Маріїнської гімназії Маріуполя отримували звання домашньої вчительки і мали право працювати також у початковій школі та молодших класах гімназії, відкривати приватні навчальні заклади. На початку XX ст. у місті діяли дві такі приватні гімназії – Остославської та Дарій. У міській та земській лікарні, а також приватних медичних закладах Маріуполя жінки працювали медсестрами, акушерками, помічницями аптекаря.

З 1895 р., з появою в Маріуполі телефонного зв'язку, жінки отримали можливість працювати телефоністками. Цікаво, що перевага надавалася саме жінкам через їх ввічливість, витривалість та уважність. Серед головних вимог до так званих «телефонних дівчат» були вік від 18 до 25 років, походження з пристойної родини, незаміжній статус, приємний голос, зріст не менше 165 см та довгі руки, щоб можна було дотягнутися до будь-якого місця на панелі комунікатора.

Жінки з нижчих соціальних верств почали у цей час працювати на харчових підприємствах Маріуполя, у торгівлі та сфері обслуговування, як домашня прислуга. Умови їхньої праці були достатньо важкими, а заробітна плата становила лише половину або дві третини від чоловічої.

Швидкі зміни відбувалися і в таких сферах жіночого повсякдення Маріуполя, як побут, одяг та мода, дозвілля. Міська преса, різноманітні довідкові видання та журнали містять численні рекламні оголошення щодо крамниць модного жіночого одягу, продажу меблів та інших різноманітних предметів домашнього начиння, посуду, які свідчать про їх значну вестернізацію. На фотографіях заможних маріупольчанок початку XX ст. можна побачити вбрання та зачіски, що наслідували усі тогочасні тенденції у світі моди, зміну важких силуетів вікторіанської епохи емансипованими силуетами доби модерну. Це перетворення жіночого одягу з індикатора статусу на засіб самовираження та зручності також було одним з характерних явищ досліджуваного періоду.

Майже одночасно з Західною Європою в місті поширювався новий вид мистецтва та дозвілля – кіно. На сторінках міської газети початку XX ст. «Маріупольская жизнь» постійно публікувався репертуар кінотеатрів міста, з якого можна побачити, що його значну частину складала жіноча тематика. Доволі часто у пресі також згадувався новий танець – танго, його вплив на моду в одязі, особливо в жіночому, та висловлювалася критика консервативної частини суспільства з цього приводу.

Але попри всі нові віяння часу, у повсякденні жінок Маріуполя все одно зберігався традиційний розподіл суспільних сфер та ролей, коли головним у життєвій самореалізації жінки вважали заміжжя та виконання сімейних обов'язків. Феміністичний рух і спроби будувати авторитет жінок на підставах громадської активності чи професійних здобутках, незалежно від сімейної ситуації, продовжували трактували скептично та з іронією, що яскраво помітно у тональності публікацій новин та статей, пов'язаних з суфражистками, у місцевій газеті «Маріупольская жизнь».

Отже, повсякдення мешканок Маріуполя наприкінці XIX – на початку XX ст. зазнало помітних змін, особливо у сфері професійної реалізації жінок, яка характеризувалася поступовим виходом за межі домашнього господарства. Головними рушіями цих змін стали здобуття права на вищу освіту, розширення доступу до середньої освіти, процеси індустріалізації та урбанізації. Жінки Маріуполя отримали можливість працювати в сфері медицини, початкової та гімназичної освіти, зв'язку, обслуговування. На стрімкість змін у різних сферах жіночого повсякдення Маріуполя також впливала наявність великого міжнародного морського порту, перебування у місті значної кількості іноземних підприємців та їх родин, які ще більше пришвидшили процеси вестернізації як міського життя в цілому, так і жіночого повсякдення зокрема. Проте, як і загалом жінки у інших країнах, маріупольчанки також стикалися із гендерною дискримінацією та суспільними стереотипами.

## Література

1. Кісь О. (2017). Українські жінки в горнилі модернізації. Харків. 304 с.
2. Кісь О. (2014) Історія України у дзеркалі жіночих долі. Незвичайні долі звичайних жінок. Усна історія XX століття / гол. упорядник Іроїда Винницька. Львів : Видавництво Львівської Політехніки, 2013. 836 с. (Бібліотека «України Модерної», серія «Щоденники, спогади, інтерв'ю», число 1). *Народознавчі Зошити*, № 2. С. 422-425.
3. Кобченко К. (2017). На світанку жіночої освіти в Україні: шляхи навчання та праці перших студенток. Україна модерна. 08 березня. Доступно з: <https://uamoderna.com/md/kobchenko-women-education/>
4. Незвичайні долі звичайних жінок. Усна історія XX століття / Гол. упорядник Іроїда Винницька. Львів: Видавництво Львівської Політехніки, 2013. 836 с.
5. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года / Изд. Центр. Стат. комитетом М-ва вн. дел ; Под ред. Н. А. Тройницкого. [СПб.], 1897 - 1905. [Вып. 1] : Население городов по переписи 28-го января 1897 года : по уездам. 1897. 30 с.
6. Статистический ежегодник России 1913 г. (Год десятый). Санкт-Петербург, ЦСК, 1914. Доступно з: <https://www.istmat.org/node/7683>